

**O‘ZBEKISTONDA DEMOGRAFIK JARAYONLARNING
SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHINING O‘ZIGA XOS
XUSUSIYATLARI**

Urakov Tuxtamurat Muxiddinovich,

Navoiy innovatsiyalar universiteti dotsient v.b.

Irisov Akramjon Avazovich

Navoiy innovatsiyalar universiteti o‘qituvchisi,

ANNOTASIYA. Ushbu maqolada O‘zbekistonda demografik jarayonlarning shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va ularga ta’sir qiluvchi omillarning o‘ziga xos xususiyatlari, bularga oid ayrim statistik ko‘rsatkichlar tizimi tahlil etilib, yurtimizning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida ularning o‘rniga baho berilib, taraqqiyotning joriy va kelgusidagi chora-tadbirlarini belgilashda demografik jarayonlarning ta’siri tadqiq etilgan. Demografik jarayonlarning mamlakat iqtisodiyotida muhim ahamiyatga ega ekanligidan kelib chiqib, ushbu ko‘rsatkichni mamlakat makroiqtisodiy ko‘rsatkichlariga ta’siri statistik usullarda baholangan va tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: demografik jarayonlar, aholi tarkibi, demografik siyosat, aholining tabiiy o‘sishi, tug‘ilish, migratsiya, vafot etish, urbanizasiya darajasi.

АННОТАЦИЯ. В статье анализируется формирование демографических процессов в Узбекистане, этапы развития и особенности факторов, на них влияющих, система некоторых статистических показателей, связанных с ними, оценивается их место в социально-экономическом развитии нашей страны, а также исследуется влияние демографических процессов на определение текущих и перспективных мер развития. Учитывая важность демографических процессов в экономике страны, с использованием статистических методов проведена оценка и анализ влияния данного показателя на макроэкономические показатели страны.

Ключевые слова: демографические процессы, структура населения, демографическая политика, естественный прирост населения, рождаемость, миграция, смертность, уровень урбанизации.

ABSTRACT. This article analyzes the formation of demographic processes in Uzbekistan, the stages of development and the specific features of the factors affecting them, the system of some statistical indicators related to them, assesses their place in the socio-economic development of our country, and studies the influence of demographic processes in determining current and future development measures. Given the importance of demographic processes in the country's economy, the impact of this indicator on the country's macroeconomic indicators was assessed and analyzed using statistical methods.

Keywords: demographic processes, population structure, demographic policy, natural population growth, birth rate, migration, death rate, level of urbanization.

KIRISH.

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida makroiqtisodiy barqarorlik va barqaror iqtisodiy o'sish sur'atlarini ta'minlash borasida olib borilayotgan islohotlardan ko'zlangan maqsad aholi farovonligini ta'minlash va xalqaro maydonda iqtisodiy salohiyatni yanada yaxshilashdan iborat. Aholini statistik o'rganishning iqtisodiy-ijtimoiy jihatlar juda ko'p bo'lib, iqtisodiy tarmoqlarning rivojlanishida ishchi kuchi sifatida qatnashadigan aholi, bozorlarda iste'molchi vazifasini ham bajarishi yuqoridagi jihatlardan eng asosiylari hisoblanadi.

Shuningdek, iqtisodiy jihatdan barcha makroiqtisodiy ko'rsatkichlar bilan uzviy bog'langanligi sabab aholining bandlik muammosiga hukumat darajasida katta e'tibor qaratilmoqda. Ushbu masalani hal qilishda mamlakatimiz Prezidenti Sh.M. Mirziyoev tashabbusi bilan "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida [1] belgilab berilgan "mahallalarda yangi institut sifatida joriy qilingan tadbirkorlikni rivojlantirish, aholi bandligini

ta'minlash va kambag'allikni qisqartirish, mahalla hududida davlat-xususiy sheriklik asosida sport va madaniy inshootlar, ijodiy klublar, bandlikka ko'maklashish va o'qitish markazlari, tadbirkorlik ob'ektlari kabi infratuzilmani yaratish bo'yicha chora-tadbirlar amalga oshirish, yoshlarni ishga joylashtirish va ularning bandligi uchun shart-sharoitlar yaratish" kabi vazifalar belgilab berilgan.

Mamlakat demografik salohiyatining miqdoriy o'zagini inson tashkil etadi va mazkur omilning sifat jihatdan takomillashuvi bevosita mehnat salohiyatining shakllanishiga sabab bo'ladi. Demak, inson omili mehnat salohiyati shakllanishining ham miqdoriy, ham sifatiy asosidir. Mamlakat va hududiy darajalarda mehnat salohiyatining shakllanishi va ulardan foydalanish yaxlitdir, chunki ularning maqsadli yo'nalishi bir xil. Lekin ular miqdor, sifat va safarbarlik ko'rsatkichlari jihatdan hududlardagi demografik muhit, tabiiy-iqlim sharoitlari, iqtisodiyotning rivojlanish darajasi va boshqa omillar tufayli bir xil emas. Bu holat faqat iqtisodiy rivojlanishni pasaytiribgina qolmay, balki ijtimoiy va siyosiy muammolarni ham keltirib chiqaradi. Shu nuqtai nazardan mehnat salohiyati ko'pchilikning alohida diqqat-e'tiborini jalb qiladi.

Demografik salohiyat jamiyatning asosiy ishlab chiqaruvchi kuchi hisoblanadi. Shunday ekan, ular beto'xtov yaratilishi, shu bilan birga sifat jihatidan ancha yuqori darajada takror yuzaga chiqarilishi kerak. Mamlakatda inson resurslari salmog'i, mehnat salohiyati qancha yuqori, mehnatga layoqatli aholi soni qanchalik ko'p bo'lsa, taraqqiyot yanada yuksaladi. Demografik salohiyatning holati va rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar tahlili demografik rivojlanishni tartibga solishni va uni amalga oshirish mexanizmlari quyidagi chora-tadbirlarini amalga oshirishni taqozo etadi:

ASOSIY QISM .

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statitika agentligining rasmiy ma'lumotlariga ko'ra, mamlakatimizda doimiy aholi soni 2025-yil 1-yanvar holatiga 37 543,2 ming kishi, tug'ilganlar 926 422,0 kishi, tug'ilish koeffitsiyenti 24,9 foizni,

vafot etganlar 174 413 kishi, vafotetganlar koeffitsiyenti 4,7 foizni, aholining tabiiy o'sishi 752 009 kishini, tabiiy o'sish koeffitsiyenti 20,2 foizni, Xorijdan kuchib kelganlar 2 229 kishi, Xorijga ko'chib ketganlar 10 842 kishi, Doimiy aholi sonining umumiy o'sishi +743.4 ming kishi, 2024-yil 1-yanvarga nisbatan 2.0 % ga oshgan.

O'zbekiston Respublikasining doimiy aholisi

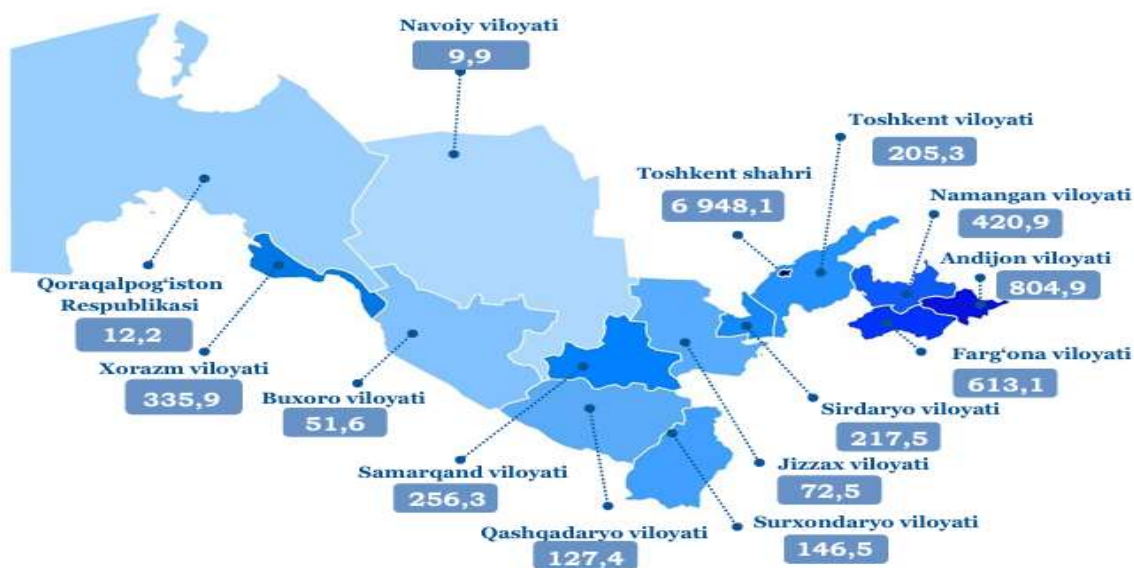
2025-yil 1-yanvar holatiga ming kishi

2025-yil 1-yanvar holatiga doimiy aholi soni 37 543,2 ming kishini tashkil etdi, shundan erkaklar soni 18 904,5 ming kishini, ayollar soni 18 638,7 ming kishini, shahar aholisi soni 19 135,8 ming kishini, qishloq aholisi soni 18 407,4 mingkishini tashkil etdi.

O'zbekiston Respublikasi bo'yicha aholi zichligi

2025-yil 1-yanvar holatiga, 1 kv.km.ga to'g'ri keladigan aholi soni, kishi

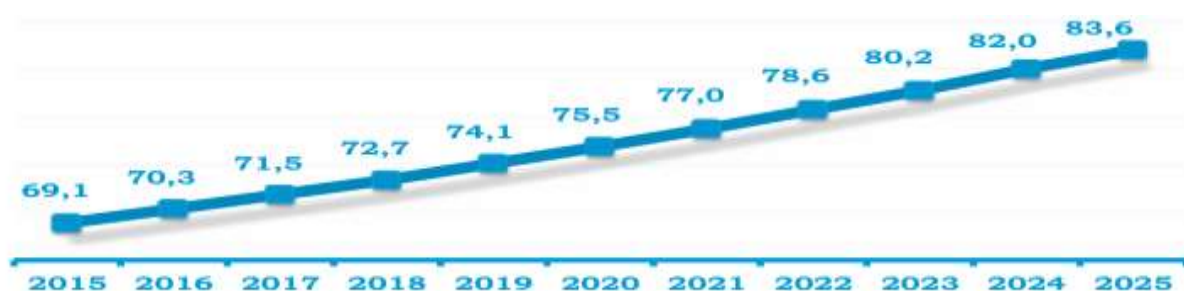

O'zbekiston Respublikasida 2025-yil 1-yanvar holatiga 1 kvadrat kilometrda o'rtacha 83,6 kishi to'g'ri kelgan. Bu esa o'tgan yilning mos davriga nisbatan solishtirilganda 1,6 kishiga ortgan (2024-yil 1-yanvar holatiga 1 kv.km.ga 82,0 kishi).

Hududlar bo'yicha qaraydigan bo'lsak, aholi zichligining eng yuqori ko'rsatkichi Toshkent shahrida 6 948,1 kishi, Andijon viloyatida 804,9 kishi, Farg'ona viloyatida 613,1 kishini tashkil etgan bo'lsa, eng past ko'rsatkichlar Navoiy viloyati 9,9 kishi, Qoraqalpog'iston Respublikasida 12,2 kishini tashkil etgan.

Aholi zichligi dinamikasi

2025-yil 1-yanvar holatiga, 1 kv.km.ga to'g'ri keladigan aholi soni, kishi

Mamlakatimizda iqtisodiyotni modernizatsiyalash jarayonida ijtimoiy iqtisodiy siyosatni amalga oshirishda demografik omillarga ustuvor ahamiyat berilmoqda. Aholi ko'payishi bilan bir yo'la uning zichligi ham oshmoqda.

Mamlakatimizda aholi zichligi 83,6 kv.km/kishini tashkil qilib, Bu esa o'tgan yilning mos davriga nisbatan solishtirilganda 1,6 kishiga ortgan (2024-yil 1-yanvar holatiga 1 kv.km.ga 82,0 kishi). Hududlar bo'yicha qaraydigan bo'lsak, aholi zichligining eng yuqori ko'rsatkichi Toshkent shahrida 6 948,1 kishi, Andijon viloyatida 804,9 kishi, Farg'ona viloyatida 613,1 kishini tashkil etgan bo'lsa, eng past ko'rsatkichlar Navoiy viloyati 9,9 kishi, Qoraqalpog'iston Respublikasida 12,2 kishini tashkil etgan.

Xulosa

Mamlakatda kutilayotgan umr ko'rish davomiyligining o'sishi ijtimoiy tizimlar rivojlanganligi darajasini belgilovchi asosiy mezon ekanligidan kelib

chiqib, umr ko'rish davomiyligi uzayishiga ta'sir qiluvchi aholi turmush darajasining o'sishi, ilm-fanning, ayniqsa tibbiyot sohasidagi taraqqiyoti, aholining gigiyena madaniyatining, umuman ta'lim darajasining barqaror rivojlanishini ta'minlash zarur deb hisoblaymiz. Shulardan, respublikamizda demografik siyosatning asosiy yo'nalishlarini amalga oshirish aholini takror barpo qiluvchi demografik salohiyatni shakllantirishga va undan samarali foydalanishga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmoni. <http://lex.uz>
2. "O'zbekiston statistika axborotnomasi" ilmiy-elektron jurnal 2023/1(15) 185 statmirror.uz
3. N.U. Arabov. O'zbekiston Respublikasida demografik vaziyat shakllanishining xususiyatlari. "Iqtisodiyot va innovasion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. № 2, mart-aprel, – 2018. 1-13 b.
4. Sh. Zokirov. O'zbekistonda asosiy demografik ko'rsatkichlar: mavjud dinamikalar va kutilayotgan o'zgarishlar. Scientific progress. 109-116 b.
5. Q.X.Abdurahmonov va boshqalar. Demografiya. Darslik. – T.: "Iqtisodiyot". – 2014. – 364 b.